

RESTES DE FORTIFICACIONS

de la Guerra Civil a Mequinensa

Per Jacinto Bonales

Fa 80 anys, el terrible so de la guerra es va escampar per Mequinensa. D'aquells horribles fets, Coses del Poble ja va publicar l'any 1996 el llibre *Estiu Ardent. Acción del alto de los Autos. Bolsa Mequinensa - Fayón. Batalla del Ebro - 1938*, on es detallen els fets històrics. Us presentem aquí algunes de les restes materials, en forma de fortificacions de guerra i altres, que encara es conserven i que per les seves característiques bé es poden considerar com a patrimoni cultural material, així com béns subjectes a la llei de Memòria Històrica.

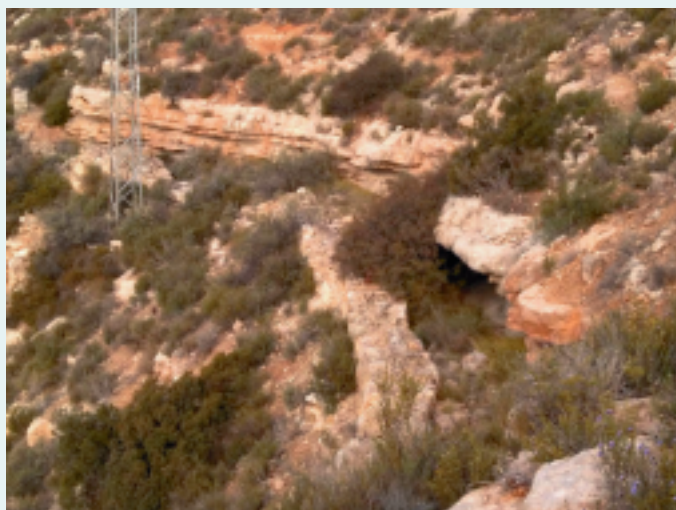
Les primeres fortificacions construïdes al terme de Mequinensa amb motiu de la guerra civil de 1936-1939, i que encara es mantenen en peu, són les que formen el conjunt patrimonial de Monegre. Dalt de la serra, en el vèrtex que domina La Plana i el poble nou, just als peus de l'actual grup d'antenes, es van construir diferents fortificacions militars de les que es conserven la trinxera i niu de metralladores (per a dues peces) just per sota de la cima del mont; un búnquer d'artilleria -de mamposteria i formigó, soterrat- destinat a una peça de 105 mil·límetres que batia fins a Porxina, la Costa de Faió i tot el poble en direcció Sud, i gran part de la plana de Monegre en direcció Oest; i una mica més allunyat, un refugi a mitja serra obert cap a l'Est, així com un polvorí per a subministrar la peça d'artilleria.

Aquest conjunt de fortificacions, juntament amb tres nius de metralladores al Castell i un altre niu a la serra homònima, van ser construïts al mes de desembre de 1936 per un Batalló de For-

Mapa de les fortificacions republicanes. Archivo de Navarra, Embajador Conde de Navasqués, 392.

tificacions català (format pel Sindicat de la Construcció de Barcelona, de la CNT) com a mesura preventiva planificada per l'Estat Major del Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Barcelona com a línia de defensa en cas de trencar-se el front d'Aragó. Formava part d'un conjunt de fortificacions que abastaven tota les riberes dels rius Cinca i Ebre.

Trinxera de Monegre. Foto Raquel Caballé

Porta del Refugi. Foto Batiste Estruga

A l'esquerra, interior del refugi. A sobre, detall del búnker d'artilleria. Restes bèl·liques de Monegre. Fotos: Batiste Estruga i Paula García

Auts

Les tropes del 9é Batalló del Règim de Palma 36 de l'exèrcit nacional, en ocupar Mequinensa, es van instal·lar a les cases del poble, i durant la seva estança van realitzar les mínimes obres de fortificació, segurs com estaven de la impossibilitat d'una ofensiva republicana. Van consistir en els parapets del Grup de Morters instal·lat al castell (que serien puntualment batuts per l'artilleria republicana instal·lada darrera de Montmaneu), els de la bateria d'artilleria situada a la Bassa del Senyor, a tocar de la carretera de Maella, i el conjunt artiller de l'alt de Besecrí, així com diversos pous de tirador i trinxeres lleugeres al llarg de la riba dreta del Segre (Riols) i de l'Ebre (alt de la Porxina), amb un punt de transmissions a l'alt dels Auts.

D'aquestes, el conjunt millor conservat -gràcies a la seva restauració per part d'un grup de joves del poble- és el punt de transmissions dels Auts, que va quedar envoltat de trinxeres i barraques refugi de soldats ja que mesos després es convertiria en centre d'operacions militars. Aquest punt patiria la major violència dels combats entre finals de juliol i principis d'agost de 1938.

Cabana de transmissions als Auts. Foto: Raquel Caballé

Castellets

Amb l'entrada de les tropes de l'exèrcit nacional a Mequinensa, al març de 1938, el poble es va convertir en escenari de guerra. Fins al desembre d'aquell any els rius Segre i Ebre es van convertir en primer front de guerra: a l'oest l'exèrcit nacional consolidava les seves posicions mentre combatia riu amunt a la batalla del Segre. A l'est l'exèrcit republicà començava a organitzar la que seria la major i pitjor batalla de l'Espanya Contemporània: la batalla de l'Ebre. El terme de Mequinensa es convertiria en

un dels principals camps de batalla, i des dels primers mesos de la primavera d'aquell 1938 van començar les obres de fortificació de Castellets - La Picarda. Planificat un atac frontal republicà creuant el riu Ebre per la Canota (i després a través de les Boqueretes i Vall de Cotema), calia construir tot un seguit de fortificacions destinades a nius de metralladores en el flanc nord de l'atac.

A la marge esquerra de l'Ebre i del Segre, doncs, protegits per aquestes fortificacions, al juliol i agost de 1938 es va apostar el Batalló de Metralladores de la 42 Divisió republicana.

Interior del refugi de Castellets. Foto: Jacinto Bonales.

Restes d'aquestes fortificacions són el conjunt de trinxeres de Castellets. Estan formades per les trinxeres situades a dues cotes: per sota de la muntanya, dominant el Camí de la Co-va Plana una petita trinxera construïda en pedra seca. A sobre, dominant tot el meandre del riu, un conjunt d'alt interès patrimonial format per les trinxeres, un refugi excavant a la roca amb entrada principal pel nord, però amb accés directe des de la trinxera, i darrera, cobertes per la pròpia serra, un conjunt de cabanes excavades al terra per descansar els soldats.

Detall de les trinxeres de Castellet. Foto: Jacinto Bonaes

Cementiri Militar de Porxina

La batalla dels Auts, que forma part de la gran batalla de l'Ebre, es va desenvolupar entre el 25 de juliol i el 6 d'agost de 1938. La matinada del primer dia els joves de la 226 Brigada Mixta republicana van creuar l'Ebre amb barques a l'alçada del barranc de la Canota i, a través del barranc de la Mina del pas, van assolir el pla de Porxina per avançar fins els Auts. En el transcurs de les següents hores i dies creuarien més soldats per Vall de Cotema i Boqueretes. Els objectius de l'Exèrcit eren unir-se amb el gruix de tropes que al sud del Matarranya també havien creuat el riu, però el 17 Batalló de Burgos, el 7 Batalló de Valladolid i la 18 Bandera de la Legió van impedir l'avanç programat.

El front actiu, amb combats continus, es va mantenir els següents dies. Però l'Estat Major de l'Exèrcit Nacional va pensar que el pes principal de l'ofensiva republicana es produiria precisament a través del nostre terme ja que era el camí més planer -i desprotegit- per reconquerir Casp. Per evitar-ho, el dia 29 de juliol va començar l'infern dels bombardeigs aeris de la Brigada Aèria Hispana i de l'Aviació Legionària italiana per

guanyar temps i acumular suficients tropes. Dos dies després ja havia acumulat a la reraguarda dels Auts a 17 batallons. L'ofensiva nacional per recuperar el terreny perdut es va iniciar el dia 6 d'agost i fou demolidora arrasant tot el terreny des de la carretera de Maella fins el riu: 25 bateries (uns 75 canons) i l'aviació van atacar la immediata reraguarda per impedir les concentracions de reserves, així com per destruir els passos de l'Ebre. Després d'aquest escombrat del camp es posà en marxa la 11 Agrupació de Tancs de la Legió (16 unitats) seguida per la infanteria. A les 10 de la nit d'aquell dia els supervivents republicans creuaven de nou el riu, i l'evacuació conclouria a les primeres hores del matí del 7 d'agost. El balanç? entre 610 i 817 morts a les files republicanes, així com 978 desapareguts. Entre els nacionals, 135 morts. Els cadàvers van restar penjats durant anys per barrancs i penya-segats, i els morts de la plana de Porxina es van concentrar a la capçalera del barranc de la Mina del Pas, al turonet de Porxina, on s'improvisà un cementiri militar.

Detall de la minuta cartogràfica modificada l'any 1949, on s'indica la ubicació del cementiri. Font: IGN.

Pla de Porxina amb camps de conreu. Al turó del fons hi ha un conjunt de trinxeres i, tot just darrera, es troben les restes del cementiri militar. Foto: Jacinto Bonaes